

**MUSIIKINOPETTAJIEN KÄSITYKSIÄ TYÖHÖNSÄ LIITTYVÄSTÄ
HUUMORISTA**

Matleena Vuori
Kandidaatintutkielma
Musiiikkikasvatus
Jyväskylän yliopisto
Kevätlukukausi 2016

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin laitos
Tekijä – Author Matleena Vuori	
Työn nimi – Title Musiikinopettajien käsityksiä omaan työhönsä liittyvästä huumorista	
Oppiaine – Subject Musiikkikasvatus	Työn laji – Level Kandidaatintutkielma
Aika – Month and year Kevätlukukausi 2016	Sivumäärä – Number of pages 27
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Tutkielma käsittelee huumorin ilmenemistä musiikintunnilla opettajan näkökulmasta. Etsin vastauksia kysymyksiin, millaisissa tilanteissa huumoria esiintyy ja millaista huumori on? Olen kiinnostunut myös siitä, millaisia käsityksiä musiikinopettajilla on huumorin yhteydestä vuorovaikutukseen ja oppimiseen ja miten huumorintaju ja opettajan persoona liittyvät yhteen.</p> <p>Tutkielma avaa huumorin käsitettä ja sivuaa teorioita, joita on käytetty huumorin määrittelyyn. Aikaisempaa tutkimusta musiikinopettajien huumorinkäytöstä Suomessa ei ole tehty, mistä johtuen tutkielma on myös aineistolähtöinen. Aineiston keräsin haastattelemalla kolmea kokenutta musiikinopettajaa. Heistä kaksi opetti alakoulussa ja yksi yläkoulussa ja lukiossa. Tutkimusmenetelmänä oli puolistrukturoitu haastattelu.</p> <p>Tutkimustulokset tukevat aiemmin koulumaailmasta ja musiikkileikkikoulusta saatuja tuloksia. Musiikkitunneilla ilmenevä huumori on spontaania ja tilannesidonnaista. Tavoitteena on pikemminkin rentous ja hyvä ilmapiiri kuin vitsit ja sutkautukset. Opettajat käyttävät huumoria myös keinona motivoida oppilaita ja luoda ilmapiiristä rento ja salliva.</p> <p>Saamani tulokset jättivät vielä tilaa jatkotutkimukselle, jolloin voisi ottaa huomioon myös oppilaiden näkökulman. Tutkimusta on mahdollista laajentaa luokkaympäristöön ja oikeiden vuorovaikutustilanteiden tutkimiseen paikan päällä.</p>	
Asiasanat – Keywords musiikinopetus, musiikki, musiikinopettaja, huumori, huumorintaju, vuorovaikutus	
Säilytyspaikka – Depository JYX- tietokanta	
Muita tietoja – Additional information	

Sisältö

1	Johdanto.....	4
2	Huumori.....	6
2.1	Huumorin tutkimus ja käsite.....	6
2.2	Huumorin teorial.....	8
2.3	Huumorin käsite tässä tutkimuksessa.....	9
3	Musiikinopettajan monipuolinen työnkuva ja vuorovaikutusmahdollisuudet	
	11	
4	Tutkimusasetelma	13
4.1	Tutkimuskysymykset.....	13
4.2	Tutkimuksen lähestymistapa, tiedonhankintamenetelmät ja luotettavuus.....	14
4.3	Tutkimukseen osallistuneet opettajat.....	15
5	Tutkimustulokset	16
5.1	Musiikin tunneilla ilmenevä huumori.....	16
5.2	Huumorin vaikutuksesta vuorovaikutukseen ja oppimiseen.....	17
5.4	Opettajan persoonallisuus, vuorovaikutustaidot ja huumorintaju	20
6	Pohdinta.....	22
	Lähteet.....	26

1 JOHDANTO

Ihmisten välinen vuorovaikutus on jatkuvasti ajankohtainen kysymys riippumatta siitä, millaiseksi maailma muuttuu. Tulevana musiikinopettajana olen kiinnostunut siitä, millaista musiikinopettajan arkinen vuorovaikutus oppilaiden kanssa on, sillä vuorovaikutuksen laatu määrittää pitkälti sen miten merkitykselliseksi tai mielekkääksi työn kokee. Voisiko yksi työn ominaispiirre olla keveys, leppoisuus, hauskuus tai innostavuus sen lisäksi, että pyritään korkealentoisiin tavoitteisiin ja hyviin oppimistuloksiin?

Keskusteltaessa hyvän opettajan ominaisuuksista esiin nousee usein huumorintaju. Huumorintajuinen opettaja osaa tarpeen tullen vitsailla ja laskea leikkiä, mutta kuitenkin pitäytyä asiassa ja tilanteen tasalla. Hyvä huumorintaju on piirre, jota arvostetaan ja joka rinnastetaan yleensä positiiviseen elämänasenteeseen. Mutta mitä oikeastaan hyvällä huumorintajulla tarkoitetaan? Onko se asia, jota voi oppia tai jota voisi tietoisesti käyttää työvälineenä? Tulevana musiikinopettajana minua kiinnostaa, miten musiikinopettajat puhuvat huumorista ja käyttävätkö he sitä työvälineenä.

Tutkimusta aloittaessani oli vaikea löytää kirjallista materiaalia suomalaisten musiikinopettajien suhteesta työssään esiintyvään huumoriin. Koska halusin tehdä tutkimuksen tästä aiheesta, päädyin aineistolähtöiseen lähestymistapaan. Toivon löytäväni vastauksia siihen, millaisia vaikutuksia huumorilla on opettajan ja oppilaan vuorovaikutukseen ja miten se mahdollisesti näkyy oppitunnilla ja opetustilanteissa. Toteutan osana tutkielmaani haastattelun, jossa haastattelen kolmea musiikinopettajaa heidän käsityksistään huumorista.

Vaikka tutkimuksia juuri musiikin opettamiseen liittyvästä huumorista ei löytynyt, monilla muilla aloilla sitä on kuitenkin tutkittu. Tutkimukset antavat viitteitä siitä, että huumorilla on myönteinen vaikutus niin fyysiseen kuin psyykkiseen hyvinvointiin. Kerkkänen (1997) on selvittänyt huumorin merkitystä ja esiintymistä esimerkiksi työpaikalla. Hän rinnastaa huumorin tietynlaiseen maailmankatsomukseen. Komiikan keinoja, lioittelua ja toistamista, voidaan käyttää tietoisesti esimerkiksi tunnelman keventämiseen työpaikalla. Koomisuudesta

ja huumorista voivat nauttia kaikki, omalla tavallaan, se tuo ihmisiä yhteen. (Kerkkänen 1997, 8.) Miksei olisi perusteltua ajatella, että nämä positiiviset vaikutukset voisi valjastaa myös musiikinopetuksen käyttöön.

Ajankohtainen kysymys koulumaailmassa on lasten ja nuorten kouluväsymys sekä motivaation puute opintoja kohtaan. Koen, että vuorovaikutukseen liittyvä tutkimus on arvokasta, sillä se läpivalaisee arjen tilanteita ja antaa mahdollisuuden löytää vastauksia kysymyksiin, joiden avulla voisi ratkaista tällaisia tilanteita. Uskon, että oikeanlaisen kommunikaation kautta on mahdollista saada oppilaat kokemaan oppisisällöt merkityksellisiksi ja sitä kautta helpottaa pyrkimistä asetettuihin tavoitteisiin. Olisi kiinnostavaa tietää millaista apua huumorista voisi olla vuorovaikutukselle ja onko sillä ylipäätään vaikutusta oppimistilanteisiin.

Opettajan ja oppilaiden välistä vuorovaikutusta on mahdollista lähestyä monesta näkökulmasta. Voi tutkia esimerkiksi sanallista tai sanatonta viestintää, opettajan toimintaa, oppilaiden kokemuksia tai tunnin ilmapiiriä. Oppitunnilla tapahtuva vuorovaikutus on kuitenkin moniulotteinen kokonaisuus, jota on vaikea jakaa osiin. (Anttila & Juvonen 2002, 124.) Tässä tutkimuksessa keskityn nimenomaan opettajien kokemuksiin ja ajatuksiin siitä, mitä huumori heille työssään merkitsee. Käsitelen huumoria vuorovaikutuksen käsitteen kautta ja osana vuorovaikutuksen ilmiötä.

2 HUUMORI

2.1 Huumorin tutkimus ja käsite

Lähtiessäni etsimään vastausta siihen, mitä oikeastaan tarkoitetaan huumorin käsitteellä, havaitsin, että huumori ei ole ainoastaan yhden tieteenalan tutkimuskohde. Laakson (2014) mukaan sitä tutkitaan eri tieteenaloilla. Huumorin tutkimusta tehdään esimerkiksi psykologiassa, antropologiassa, sosiologiassa, neurologiassa, filosofiassa ja kielitieteessä. Huumorin tutkimuksella ei ole yhteisiä päämääriä, käsitteitä tai metodologiaa. Toisaalta sillä on kuitenkin laaja kansainvälinen tutkimusyhteisö International Society for Horticultural Science (ISHS) sekä lehti (Humor). (Laakso 2014, 25, 27.)

Sekä Knuuttila (1992) että Kinnunen (1994) ovat puretuneet tutkimuksissaan huumorin olemukseen. Knuuttila pitää huumoria vuorovaikutuksen ja viestinnän muotona, jonka tarkoituksena on tehdä ihminen iloiseksi, hyväntuuliseksi ja jonka kautta on mahdollista purkaa jännitystä sekä huojentaa ilmapiiriä (Knuuttila 1992, 94). Kinnunen puolestaan sitoo huumorin vahvasti leikkiin, joka on myös hyvin vuorovaikutuksellista toimintaa (Kinnunen 1994, 257-258).

Vesa (2009) on tutkinut huumorin ja vuorovaikutuksen yhteyttä hoitotyössä. Ymmärtääkseen huumoria ihminen tarvitsee kykyä arvioida sitä, mikä on hauskaa. Huumorin käyttö vaatii tietynlaista tilannetajua ja ymmärrystä siitä, milloin huumori ei ole sopivaa. Huumori ei kuitenkaan ole ainoastaan vitsien kertomista, vaan siihen liittyy olennaisesti kontekstisidonnaisuus ja se, miten olemme vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. (Vesa 2009, 24-27.)

Vaikka eri tieteenaloilla tuntuu olevan omat näkökulmansa huumorin tutkimukseen, Palmer (1993) kuitenkin määrittelee kaikille huumoria tutkiville tieteenaloille joitakin yhteisiä kysymyksiä. Näitä ovat:

- 1) Milloin jokin on hauskaa?
- 2) Miksi jokin on hauskaa?
- 3) Mikä tekee jostakin hauskaa?
- 4) Miksi jokin ei ole hauskaa? (Palmer 1993, 5).

Laakso esittää, että eri tieteenaloilla ollaan kiinnostuneita eri kysymyksistä Palmerin listassa. Sosiologit ja antropologit ovat kiinnostuneita ensimmäisestä kysymyksestä. Ne tarkastelevat esimerkiksi tapoja tai sääntöjä tilanteissa, joissa huumoria tuotetaan. Toinen kysymys kiinnostaa psykologia, joka haluaa tietää mitä meille tapahtuu huvituessamme. Kolmas kysymys on taiteen ja tekstien tutkimukselle sekä kielitieteelle keskeinen. Siinä pohditaan, miten huumori rakentuu esimerkiksi teksteissä. Neljäs on Palmerin omasta mielestä liian vähälle huomiolle jäänyt kysymys. Hän viittaa sillä tilanteisiin, joissa huumori epäonnistuu ja käyttää esimerkkinä stand up- koomikon kohtaamaa vaivaantunutta hiljaisuutta. (Laakso 2014, 27-28.)

Nykysuomen sanakirjassa (2002) määritellään huumorin käsite *leikillisyytenä, pilailuna ja huvittavana leikinlaskuna*. Myönteiseen sävyyn sitä määritellään myös sanoilla: *sydämellinen leikillisuus* sekä *myötätuntoinen suhtautuminen koomillisiin elämän ilmiöihin*. (Nykysuomen sanakirja 1. osa 2002, 549.) Huumorin käsitteeseen läheisesti liittyvä termi on *koomillinen*, joka määritellään *hilpeyttä tai naurua herättävänä, naurettavana, hullun- tai nurinkurisena, lystikkäänä, hupaisana tai hauskana* (Nykysuomen sanakirja 2. osa 2002, 482). Koomillisen synonyymi on koominen.

Kinnunen (1994, 24-29) esittää koomiseen liittyen kolme näkökohtaa:

- 1) Mikään inhimillinen toiminta, teko, tapahtuma, prosessi, ominaisuus ei sinänsä ole koominen vaan neutraali.
- 2) Kaikki ihmisen toiminnat ja ominaisuudet voidaan tehdä koomisiksi.
- 3) Ei ole rajaa niillä keinoilla, tavoilla, menetelmillä joilla jokin prosessi tehdään koomiseksi.

Yllättävää kyllä, Kinnusen mukaan mikään asia ei sinänsä ole koominen, vaan siitä tulee koomista vasta kun sille annetaan koominen merkitys. Kinnusen määritelmä jättää pohtimaan, voiko todellakin mikä tahansa asia saada koomisen merkityksen, jos sille antaa sellaisen.

Jotta huumorista saisi konkreettisemmän kuvan, Berger (1998) esittää neljä kategorialla huumorin alalajeiksi. *Kielellinen (verbaalinen) huumori* liittyy sanalliseen vitsailuun ja leikinlaskuun sekä asioiden naurettavaksi tekemiseen. Siihen kuuluvat muun muassa väärinymmärrys, liioittelu, sanaleikit, sarkasmi ja satiiri. *Logiikkaa hyödyntävä huumori* tarkoittaa tilanteita, joissa asiat eivät suju tavalliseen tapaan. Se sisältää esimerkiksi absurdeja tai sattumanvaraisia tilanteita, onnettomia sattumuksia, virheitä ja asioiden kääntämistä nurin. Kolmas kategoria on *identiteettiin liittyvä huumori*. Se voi sisältää jonkun henkilön jäljittelyä, karikatyyreja, mimiikkaa, stereotyyppioita ja parodiaa. Viimeisenä alalajina on *toimintaan liittyvä huumori*. Se voi sisältää yllämuuttuja fyysisiä törmäilyjä, sattumuksia ja koheltamista, tai esimerkiksi kermakakun litistämistä jonkun kasvoihin. (Berger 1998, 16-17.)

2.2 Huumorin teorit

Tunnetuimmat huumorin teorit ovat inkongruenssiteoria, ylemmyysteoria ja huojennusteoria. Ylemmyys- ja huojennusteoria keskittyvät lähinnä yksilön psykologisen hyödyn tarkasteluun kun taas inkongruenssiteoria tarkastelee mistä huumori syntyy ja mikä on huumorille riittävä määrittely. *Inkongruenssiteorian* mukaan meitä naurattaa, kun havaitsemme samanaikaisesti elementtejä, jotka ovat toisiinsa yhteensopimattomia. (Laes 1998, 279.)

Ylemmyysteoria on vanhin huumorin teoria komiikkatutkimuksen alalla, sillä ensimmäiset määritelmät tehtiin jo antiikin Kreikassa. Platon määrittää ylemmyysteorian ilmenevän heikkoihin yksilöihin kohdistuvana ivana ja heidän kustannuksellaan nauramisena (Platon 1986, 935a – 935c). Aristoteles puolestaan puhuu näkemyksestä, jonka mukaan nauru on olemuksellisesti pilkallista ja “tavanomaista huonompien ihmisten jäljittelyä” (Aristoteles 2000, 1449a).

Freudilainen psykologia suosii *huojennusteoriaa*, jonka mukaan huumorin kautta vapautuu ylimääräistä energiaa, josta seuraa helpotuksen tunne. Arkipäiväisissä tilanteissa se ilmenee

parhaiten tilanteissa, joissa humoristinen kokemus johtaa nauramiseen ja siitä seuraavaan miellyttävään ja rentoon olotilaan. (Laes 1998, 278-279.) Luultavasti juuri tästä huumorin teoriasta on kyse myös silloin, kun keskustellaan opetuksessa esiintyvistä huumorista, joka koetaan positiivisena elämyksenä. Huumori on keino, jolla on mahdollista esimerkiksi esiintymistilanteessa huojentaa ilmapiiriä ja rohkaista oppilasta. Huumorin kautta opettaja viestittää, ettei tilanteessa ole mitään hätää.

2.3 Huumorin käsite tässä tutkimuksessa

Musiikin alalla huumoria on tutkittu etsimällä teoksista humoristisia piirteitä. Esimerkiksi Nuoranne (1988) on tutkinut huumoria Hugo Wolfin Mörrike- lauluissa ja Männistö (1997) puolestaan musiikillista huumoria Mozartin sekstetossa KV522. Musiikkikappaleisiin sisältyvä huumori voi olla myös yksi musiikinopetuksen huumorin lajeista. Musiikkikasvatuksessa huumorin käsite liittyy kuitenkin mielestäni laajempiin kokonaisuuksiin, opetuksen kokonaistilanteeseen ja erityisesti vuorovaikutukseen. Vuorovaikutukseen liittyen huumorin käsitettä ovat määritelleet muun muassa Knuuttila, Kinnunen ja Vesa.

Huumorin esiintymistä koulumaailmassa on tutkittu hyvin vähän. Anttila (2008) on tutkinut opetukseen liittyvää huumoria väitöskirjassaan, jossa hän käsittelee lukiolaisten käsityksiä opettajien huumorista. Hänen lähtökohtanaan on, että opettajan huumorinkäyttö riippuu pitkälti muun muassa persoonallisuudesta, huumoriin asennoitumisesta, opetustavasta ja kokeneisuudesta. Näin ollen osa opettajista käyttää huumoria vähän ja osa puolestaan paljon. Opetuksessa ilmenevää huumoria käsitelleet tutkimukset puoltavat näkemystä, että opettajien huumorin käyttö on yleistä, mutta sitä, millaista huumoria opettajat käyttävät, on tutkittu vähemmän. (Anttila 2008, 68-69.)

Itä-Suomen yliopistossa on tehty tutkimusta huumorista opettajan työvälineenä ja yhtenä taitoalueena (Järvelä, Keinänen, Nuutinen & Savolainen 2004; Nuutinen 2006). Tutkimuksessa avataan huumorinkäytön eri ulottuvuuksia ja erityisesti opettajan huumorinkäytön erilaisia tarkoituksia. Tutkimuksen jälkipuolisko perustuu osittain

Lahdeksen (1985; 1997) tekemälle jaottelulle opettajan perustaidoista, joihin kuuluvat viestintätaidot, ihmissuhdetaidot, sosiaalisen järjestyksen taidot sekä motivointi- ja aktivointitaidot. Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita nimenomaan siitä, millä tavoin opettaja käyttää huumoria edellä lueteltujen taitojen osana. (Järvelä et al. 2004; Nuuttinen 2006, 25.)

Aikaisemmat opetuksen huumoriin kohdistuneet tutkimukset antavat jo viitteitä siitä, miten opettajat käyttävät huumoria opetuksessa. Kuten edellä todettiin, sitä millaista opettajien huumori on ja miten he sitä käyttävät, on tutkittu vähemmän. Tutkimuksessani musiikinopettajien huumorista perehdyn nimenomaan siihen, millaisena huumori ilmenee musiikin tunnilla ja miten opettajat sitä käyttävät. Olen kiinnostunut siitä, ilmeneekö huumori mielialana, tunnesävyinä, suhtautumistapana vai kenties jollain muulla tavoin. Huumorin käsite tässä tutkimuksessa kytkeytyy musiikinopettajien käsityksiin käyttämästään huumorista ja käsityksiin sen pedagogisista vaikutuksista oppimisen ja opetuksen tukena. Pyrin tällä tutkimuksella löytämään uutta tietoa huumorista musiikinopetuksen käytännön tueksi.

3 MUSIIKINOPETTAJAN MONIPUOLINEN TYÖNKUVA JA VUOROVAIKUTUSMAHDOLLISUUDET

Musiikinopettajan työnkuva, kuten opettajan työnkuva yleensäkin, on hyvin moniulotteinen. Musiikinopettaja on musiikin ammattilainen, jonka tehtäviin kuuluu jakaa tietämystään eteenpäin, antaa oppilaille edellytykset monipuoliseen musiikilliseen toimintaan sekä kannustaa aktiiviseen kulttuuriseen osallisuuteen (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (POPS) 2014, 422). Muun muassa musiikin opettamisen herkkyyttä tutkinut Huhtinen-Hildén (2013) toteaa musiikinopettajan tärkeimmän instrumentin olevan opettajuus. Siihen liittyvä ammatillisen maiseman avaruus vaikuttaa tämän instrumentin käyttökelpoisuuteen arjen opetustyössä. (Huhtinen-Hildén 2013, 159.)

Musiikki taideaineena on siitä erityinen, että se mahdollistaa monipuolisen tekemisen ja toimimisen musiikin parissa. Musiikintunnit eivät ole ainoastaan soittamista ja laulamista, vaan sen lisäksi on mahdollista yhdistää oppimiskokonaisuuksiin muun muassa liikettä, improvisointia, säveltämistä, kehorytmiikkaa ja teknologiaa. Äänen tuottaminen ja toisten kuunteleminen ovat peruselementtejä, joiden kanssa ollaan tekemisissä joka tunti. Musiikintunteihin kuuluu tietty vuorovaikutuksellisuus, verbaalinen ja nonverbaalinen, jo peruselementtinä. Tuntien luonne saattaa olla usein juuri sellainen, että opetus ei tapahdu yksilöopetuksena, vaan yhteisesti isona ryhmänä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä oppilaiden että opettajan kanssa. Musiikintunneilla tapahtuva toiminta eroaa lukuaineista juuri vuorovaikutteisuutensa takia. Esimerkiksi yhteismusisoinnissa vuorovaikutus ja toisten soittajien kanssa kommunikointi on erityisessä asemassa. Eteenpäin rullaavaa kokonaisuutta on vaikeaa saada aikaiseksi ilman toimivaa kommunikaatiota soittajien välillä.

Uusi opetussuunnitelma (POPS 2014) korostaa musiikinopetuksen toiminnallisuutta. Sen tulisi edistää oppilaan musiikillisten taitojen ja ymmärryksen kehittymistä, kokonaisvaltaista kasvua ja kykyä toimia yhteistyössä muiden kanssa. Musiikin oppimisympäristöihin ja

työtapoihin liittyvät tavoitteet ohjaavat muun muassa luomaan pedagogisesti monipuolisen ja joustavan musiikin opetuskokonaisuuden, joka mahdollistaa erilaiset musiikilliset työtavat, vuorovaikutustilanteet sekä yhteismusisoinnin ja muun musiikillisen yhteistoiminnan. (POPS 2014, 422-425.) Opetussuunnitelmassa mainitut tavoitteet vuosiluokille 7-9 pitävät sisällään paljon sellaisia kokonaisuuksia, jotka toteutuakseen jokaisen oppilaan kohdalla, vaativat opettajalta taitoa aistia oppilaiden tuntemuksia ja kykyä luoda luokkaan turvallinen ja salliva ilmapiiri. Jotta jokaisen oppilaan yksilöllinen huomioiminen toteutuisi ja työtavat säilyisivät monipuolisina, on opettajan panostettava vuorovaikutukseen oppilaiden kanssa. Toimimalla itse rohkaisevana esimerkkinä ja kannustamalla oppilaita erilaisin keinoin, opettajan on mahdollista luoda luokkaan ilmapiiri, joka samalla tukee oppimista sekä sallii epäonnistumisen ja harjoittelemisen turvallisesti.

Ei ole samantekevää, millaisin eväin ja asentein opettaja kohtaa oppilaansa (Huhtinen-Hildén 2013, 159). Opettajalla on tärkeä rooli toimia vuorovaikutuksessa esimerkkinä ja osaltaan olla vaikuttamassa siihen, että vuorovaikutusta ylipäättään syntyy toimijoiden välillä. Huhtinen-Hildén (2013) kuvailee musiikin oppituntien tilanteina sisältävän ihmistä syvältä koskettavia ulottuvuuksia, joilla voi olla kauaskantoisia merkityksiä ihmisen kasvulle ja elämälle. Hän painottaa, että *“musiikin opettamisessa tarvitaan herkkiä tuntosarvia, sensitiivisyyttä, jolla olemme toisten käytettävissä tietoinemme ja taitoinemme, mutta myös ihmisinä ja kanssakulkijoina”*. (Huhtinen-Hildén 2013, 159.) Opettajan oma kiinnostus ja vaivannäkö vaikuttavat siis pitkälti siihen, kuinka mielenkiintoisiksi ja mukaansatempaaviksi musiikintunnit muodostuvat. Opettamisen näkeminen kokonaisvaltaisena vuorovaikutus- ja kohtaamistilanteena sen sijaan, että se olisi pelkästään tietojen ja taitojen siirtämistä, tekee opetustilanteesta monimutkaisen, mutta myös syvällisempää oppimista mahdollistavan (Huhtinen-Hildén 2013, 169).

4 TUTKIMUSASETELMA

Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa musiikinopettajien käsityksiä huumorista ja sen esiintymisestä oppimisympäristössä. Tavoitteeni on saada uutta tietoa musiikinopetuksessa esiintyvistä huumorista sekä mahdollisesti opettajien tavasta käyttää ja ymmärtää sitä. Vertaan saamiani tuloksia myöhemmin aikaisempaan kasvatustieteelliseen tutkimukseen huumorista ja sen esiintymisestä.

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykset on koottu kolmen isomman teeman ympärille, jotka keskittyvät opettajien käsityksiin musiikkitunnilla tapahtuvasta huumorista sekä yleisemmin huumorintajusta suhteessa persoonaan. 1) *Millaisissa tilanteissa huumoria esiintyy musiikintunneilla, musiikkiluokassa ja musiikillisissa oppimistilanteissa? Millaista huumori on?* 2) *Millaisia käsityksiä musiikinopettajilla on huumorin yhteydestä vuorovaikutukseen ja oppimiseen?* 3) *Miten huumorintaju ja opettajan persoona liittyvät yhteen?*

Haastattelukysymykset olivat seuraavat:

1. Näkyykö musiikintunneilla huumori? Jos näkyy, miten?
2. Esiintyykö musiikintunneilla erityistä, pelkästään musiikin oppiaineeseen rinnastettavaa huumoria?
3. Voiko huumorilla mielestäsi edistää oppimista? Miten?
4. Millainen käsitys sinulla on positiivisesta ja negatiivisesta huumorista?
5. Millaisena koet oppilaiden huumorin?
6. Voiko huumoria esiintyä ilman vuorovaikutusta?
7. Mitä oppilaat tarkoittavat sillä, että hyvä opettaja on huumorintajuinen? Liittykö hyvään huumorintajuun mielestäsi tiettyjä yleisiä piirteitä?
8. Oletko havainnut huumorilla olevan vaikutusta oppimisympäristöön, tunnelmaan luokassa tms.?
9. Pidätkö itseäsi humoristisena persoonana?
10. Käytätkö huumoria opetuksessa tietoisesti? Miten?
11. Kukkiiko huumori luokassasi?

4.2 Tutkimuksen lähestymistapa, tiedonhankintamenetelmät ja luotettavuus

Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jonka lähtökohtana on saada selville, mitä haastateltavat henkilöt ajattelevat, tuntevat ja uskovat. Kuten alussa mainitsin, tutkimus on aineistolähtöinen, sillä aikaisempia tutkimuksia musiikinopetukseen liittyvästä huumorista ei ollut saatavilla.

Keräsin tutkimusaineiston haastattelemalla ja toteutin haastattelut *puolistrukturoituina* haastatteluina, eli *teemahaastatteluina*. Kysymykset rakentuivat huumorin käsitteen ympärille, mutta tarvittaessa oli mahdollista kysyä tarkentavia kysymyksiä. Haastattelu toimi hyvänä tapana kerätä tietoa, sillä se antoi mahdollisuuden säädellä aineiston keruuta joustavasti tilanteeseen sopivalla tavalla (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 194).

Toteutin haastattelut yksilöhaastatteluina haastattelemalla kahta musiikinopettajaa henkilökohtaisesti ja yhtä sähköpostin välityksellä. Haastattelut etenivät teemahaastattelurungon mukaisesti, mutta teemat eivät olleet tiukasti rajattuja, vaan haastateltavat saattoivat edetä osittain kertomusluonteisesti. Haastattelukysymykset olivat kaikille haastateltaville samat, mutta mahdollistivat myös lisäkysymysten esittämisen sekä vapaamuotoisen kertomismuodon.

Henkilökohtaisissa haastatteluissa käytin äänistyslaitetta. Haastattelujen jälkeen litteroin, analysoin ja jaottelin aineiston sekä henkilön mukaan että teemoittain. Henkilökohtaisten mielipiteiden suojelemiseksi tutkimukseen osallistuneiden opettajien nimet on muutettu.

4.3 Tutkimukseen osallistuneet opettajat

Tutkimukseen osallistui yhteensä kolme opettajaa; kaksi alakoulun ja yksi yläkoulun ja lukion musiikinopettaja. Valitsin tutkimukseen opettajia, joilla on takanaan pitkä ura musiikinopettajana. Tätä kautta uskon saavani kattavamman kuvan opettajien käsityksistä ja toimintatavoista verrattuna siihen, että he olisivat olleet aloittelevia opettajia. Oli myös hyvä valita henkilöitä, jotka jo tuntevat oman tapansa toimia ja osaavat analysoida toimintatapojaan ja käsityksiään aiheesta. Valitsin tutkimukseen tarkoituksella opettajia eri paikkakunnilta ja eri kouluasteilta, jolloin saatiin kattavampi kuva tutkimusaiheesta.

Paula on opiskellut musiikinopettajaksi Sibelius- Akatemiassa silloisella koulumusiikkiosastolla ja toiminut sen jälkeen musiikinopettajana yli kolmekymmentä vuotta. Hän opettaa keski-uusmaalaisessa yläkoulussa ja lukiossa musiikkia ja on toiminut samaisessa koulussa opettajana lähes koko uransa ajan. Sen lisäksi hän on monipuolisesti kiinnostunut kulttuurista ja on ollut vapaa-aikana mukana kuoroissa, teattereissa ja musikaaleissa.

Lilja on alunperin opiskellut luokanopettajaksi ja toimi ensin luokanopettajana noin neljä vuotta. Sen jälkeen hän haki musiikinopettajakoulutukseen ja opiskeli töiden lomassa musiikin aineenopettajaksi. Hän on toiminut alusta lähtien alakoulun opettajana keskiuomalaisessa koulussa ja suurimman osan ajasta musiikkiluokan opettajana. Opettajana hän on ollut kolmisenkymmentä vuotta. Hän soittaa bassoa bändissä ja on mukana lauluyhtyeessä.

Hilda on opiskellut opettajaksi Jyväskylän yliopistossa sekä ammattikorkeakoulussa. Hän opettaa tällä hetkellä keskiuomalaisessa alakoulussa kahdeksatta vuotta ja toimii opettajana vuosiluokilla 1.-6. Luokanopettajan työn lisäksi hän on toiminut myös muun muassa pianonsoiton- sekä musiikinteorian ja säveltapailun opettajana.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Musiikin tunneilla ilmenevä huumori

Haastateltavat kokivat musiikintunnilla esiintyvän huumoria yhtäläillä siinä missä arkipäiväisessä elämässäkin tai muiden aineiden tunneilla. Musiikintunnilla esiintyvä huumori ja sen tuoma rentous koettiin tärkeäksi ja jopa toivottavaksi elementiksi päivittäisessä arjessa. Kokemusten mukaan huumori on tietyllä tapaa mukana päivittäin, mutta haastateltavien kuvausten perusteella se on pitkälti riippuvainen opettajan ja oppilaiden mielentilasta sekä keskinäisestä vuorovaikutuksesta. Musiikintunteihin liittyvä huumori koettiin enemmän tilanne- ja kontekstisidonnaisena kuin tarkoituksellisenä huumorina.

Paula pohtii musiikin itsessään olevan niin abstrakti käsite, ettei huumori näy siinä niin suoraviivaisesti kuin esimerkiksi kuvataiteessa, jossa se on selkeämmin havaittavissa. Sen takia musiikillinen huumori saattaa olla vaikeasti tajuttavissa, sillä se on hienovaraisempaa. Ymmärtääkseen musiikkivitsejä täytyy usein olla tietyt perustiedot musiikista ja alan termistöstä. Paula paljastaa kertovansa joskus basistivitsejä, mutta niiden kanssa saa olla tarkkana, jos haluaa vielä sen jälkeen jonkun soittamaan bassolla “niitä kahta kieltä peräkkäin”.

Huumoria käsiteltäessä nousee väistämättä esiin sen kahtiajakoisuus. Myönteinen huumori tarjoaa hyviä apukeinoja opetukseen kun taas kielteisellä huumorilla saattaa jättää jäljen ihmiseen jopa koko elämän ajaksi. Haastateltavat kokivat suurimmaksi osaksi negatiivisen huumorin esiintyvän toisille nauramisena tai naurunalaiseksi tekemisenä. Opettajien näkökulmasta oppilaiden keskinäinen huumori näkyi tunneilla varsinkin suorituksia vertaillessa ja virheille nauraessa. Voisi kuvitella musiikintuntien luonteen antavan paljon mahdollisuuksia tämän tyyppiselle naureskelulle. Soittaessa on helppo vertailla sitä, kuka osaa jo riffin ja kellä sormet sotkeutuvat toisiinsa.

Kokemukset oppilaiden huumorista poikkesivat hieman toisistaan. Lilja kokee oppilaiden huumorin usein nimenomaan negatiivisena ja aihetta on käsitelty luokassa keskustellen siitä,

mitä "kuittailu" on. Lilja kokee kuittailuhumorin ilmiönä menneen viime vuosina pahemmaksi. Jo ajatus siitä, että vitsin verukkeella toiselle voi sanoa mitä vaan, tuntuu vieraalta. Hilda puolestaan ymmärtää oppilaiden huumorin positiivisena ja uskoo, että siihen tulee suhtautua positiiviseen sävyyn. Paula kokee oppilaiden huumorin tulevan esille paremmin pienissä ryhmissä kuin niin, että koko ryhmä olisi paikalla. Hän kertoo oppilaiden nauravan helpommin toistensa kanssa pienissä ryhmissä, mutta ei osaa sanoa millaista huumori on. Haastateltavat olivat kuitenkin samaa mieltä siitä, että niin kauan kun oppilaat ovat keskenään samalla aaltopituudella, on heidän keskinäinen huumorinsa hyväksyttävää, eikä opettajan tarvitse välttämättä ymmärtää sitä tai puuttua tilanteeseen.

Aikaisemmat tutkimukset osoittavat, että negatiivissävytteisellä huumorilla voi olla epämiellyttäviä seurauksia. Hollo (1949) ohjeistaa, ettei esimerkiksi ivaa tulisi käyttää väärissä yhteyksissä, sillä huumorilla voi olla taipumus huonontua, jos sitä käyttää kasvatuksessa väärin. Käyttämällä huumoria "väärin" kasvattaja saattaa pilata arvokasta, mutta vielä kehittymässä olevaa "henkistä kasvua". (Hollo 1949, 110-111.) Muistot lapsuudesta ja koulusta ovat usein niitä, jotka jäävät mieleen kaikista herkimmin ja joita muistellaan vielä vuosikymmenien kuluttua, olivat ne sitten positiivisia tai negatiivisia. Vielä tänä päivänä tulee vastaan ihmisiä, jotka muistelevat inhoten kouluaikaisia tapahtumia ja tuovat esille kokemuksia esimerkiksi siitä, että opettaja on laskenut leikkiä lauluäänestä tai ollut muuten pilkallinen.

5.2 Huumorin vaikutuksesta vuorovaikutukseen ja oppimiseen

Musiikkiin oppiaineena liittyy tiettyjä ennakko-oletuksia ja asenteita. Lukion musiikin kurseista "kuivimmaksi" voisi hyvin kuvitella länsimaisen taidemusiikin tyylikaudet. Paula on löytänyt huumorista keinon motivoida oppilaita kuivien kurssien suorittamiseen. "--lupaan niille, et tylsää ei tule olemaan. Eikä helppoa. Mut mä teen kaikkeni et se ei olis kuiva kurssi. Että aina ku on mahdollista ni mä pelleilen."

Paula kokee, että uuden asian täytyy aina kiinnittyä johonkin, jotta siitä tulisi merkityksellistä. Pelleilyn kautta hän toivoo, että vaikeat asiat jäisivät paremmin mieleen. Hän korostaa, että

yhdentekevää asiaa on vaikea oppia, mutta heti jos siihen liittyy jokin hauskan, poikkeuksellisen tai yllättävyyden aspekti, painuu asia helpommin mieleen. Musiikin oppiaineeseen sisältyvät omat paljon toistoa vaativat kokonaisuutensa. Huumori ja asian hauskaksi tekeminen auttavat oppimisprosessissa. Paula on vakuuttunut, että se mikä jää hauskana mieleen, vasta jää mieleen.

“Kaikki mikä edistää oppimista, niin kaikkea voi käyttää.” (Paula)

Musiikin oppiaineen ilmaisullinen luonne antaa toisaalta enemmän mahdollisuuksia käyttää huumoria tehokeinona opetuksessa. Opettajien itsetarkoituksellinen huumorin käyttö tuli esille ilmaisullisten asioiden opettamisessa tai malliksi näyttämässä, jolloin huumoria saatettiin käyttää välineenä.

Haastateltavat tuntuivat olevan yhtä mieltä siitä, että huumori näkyy enemmän opettajan ja oppilaiden välisenä vuorovaikutuksena ja että tilannekomiikka on viehättävämpää kuin vitsien kertominen. Kukaan haastateltavista ei kokenut olevansa vitsinkertoja, vaan pikemminkin taipuvainen enemmän tilannesidonnaisen huumorin käyttöön. Kuitenkin hyväksi havaittuja ja oppilaisiin vetoavia huumorikeinoja saatettiin käyttää tarkoituksenmukaisesti, jotta asiat jäisivät paremmin mieleen. Hilda kokee, että lyhyet vitsit tai avaukset soittimista ja niiden soittamisesta saattavat tulla kuin huomaamatta humoristisiksi.

Musiikin tyylikausien kurssilla Paula saattaa esittää Valintatalon muovikassia eläytyen Tsaikovskyn Joutsenlammen teemaan, jolloin hän omien sanojensa mukaan luopuu kaikesta arvokkuudestaan ja antaa mennä. Taustalla on idea siitä, että muuten helposti ikävystyttävä opetuskokonaisuus jäisi paremmin mieleen. Kurssin lopussa kerättävien piirrosterveisten mukaan näyttää ainakin siltä, että muovipussi on jäänyt monelle oppilaalle mieleen.

“--Mä oon päässy myöskin pilapiirroksiin tällä tavalla-- Ainaki kolmessa on kuva ku mä riehun siellä muovikassina. --Kyl siitä jotain jää sit mieleen kuitenkin. Sillon kannattaa ottaa se riski, että menettää arvokkuutensa mut säilyttää auktoriteettinsa.” (Paula)

Myös aiemmat tutkimukset osoittavat, että opettaja voi hyödyntää naurua saadakseen oppilaat tehokkaaseen työskentelyyn. Esimerkiksi Hollo (1949) arveli jo vuosikymmeniä sitten, että

pilailusta voi olla hyötyä opetuksessa, sillä kevyt leikinlasku on keino virkistää koulunkäyntiä (Hollo 1949, 110).

Haastatteluissa nousi vahvasti esille huumorin ja sitä kautta rentouden merkitys hyvän oppimisympäristön ja ilmapiirin tukena. Kaikki haastateltavat mielsivät huumorin ja rentouden liittyvän yhteen. Paula pohtii ettei huumoria synny, jos ilmapiiri on kireä, mutta toisaalta huumorin kautta on myös mahdollista rentouttaa ilmapiiriä. Kokemusten mukaan huumorin arvo piilee sen rentouttavassa olemuksessa, jolloin oppimisesta tulee mukavampaa.

Musiikki on oppiaineena hyvin ilmaisullinen, joka osaltaan aiheuttaa sen, että siihen liittyy tietyntyyppisiä pelkoja esimerkiksi muiden kuullen soittamiseen tai laulamiseen. Lilja kertoo oppilaiden usein juuri musiikintunnilla sanovan, etteivät he osaa, jolloin heitä täytyy rohkaista tekemiseen. "Mä sanon et ei tässä tarttekaan osata, et sen takia me täällä ollaan. Et nyt ku me vasta harjotellaan". Tällaisissa tilanteissa juuri korostuu opettajan tärkeä tehtävä rohkaista oppilaita yrittämään ja antaa tukea niille, jotka ovat ujompia. Monella liittyy pelkoja juuri toisten edessä soittamiseen tai laulamiseen ja siihen, että tekee väärin.

Haastateltavat pohtivat huumorin ja rentouden kautta syntyvää sallivampaa ilmapiiriä ja sen vaikutusta virheiden sietämiseen. He olivat yhtä mieltä siitä, että opettaja toimii esimerkkinä ja rohkaisuna oppilaille oman toimintansa kautta.

"--jos mä pystyn näyttämään niille oppilaille sen, että oho moka ja nyt naurattaa. Ja et täähän meni ihan tosi pieleenn tää homma, et ei tän näin pitäny mennä. Ja se, et se ei oo vakava asia. Ni sit jotenki toivois, että ne ehkä jonain päivänä oivaltais siitä, et ei se epäonnistuminen, oli se sit mikä hyvänsä, ei se oo niin kamalaa--" "--et se on mun mielestä se, mitä mä sillä huumorilla ikäänku tavottelen. Et ei oo niin vakavaa." (Lilja)

Paula puolestaan toteaa osuvasti: "--se pitää olla nimenomaan niin, et opettajan pitää uskaltaa nauraa itellensä. Et vaikkei muuten, niin sit esimerkin vuoksi."

5.4 Opettajan persoonallisuus, vuorovaikutustaidot ja huumorintaju

Haastateltavat mielsivät huumorintajun läheisesti yhteyteen vuorovaikutustaitojen kanssa. He olivat yhtä mieltä siitä, että huumorin käytön kanssa saa olla tarkkana, sillä on hyvin pienestä kiinni, milloin joku asia lakkaa olemasta huumoria. Erityisesti sen kohdistuessaan toiseen henkilöön, jolloin on tärkeää olla niin sanotusti samalla aaltopituudella. Vitsaillessaan opettajat kiinnittivät huomion mieluummin itseensä kuin oppilaisiin, sillä se koettiin turvallisemmaksi. He olivat sitä mieltä, että oppilaisiin kohdistuva huumori vaatii hyvää oppilastuntemusta ja oikeanlaisen herkkyystason aistia, milloin liikutaan vielä turvallisilla vesillä.

“Olen oppinut vuosien varrella huomaamaan, mitkä asiat iskevät minkäkin ikäisiin lapsiin.” (Hilda)

Huumori on vahvasti kytköksissä opettajan omaan persoonaan. Vitsailu ei sovi kaikille. Huumorintajuinen opettajan piirteiksi nimettiin tietynlainen rentous ja sallivuus. Lilja kuvailee opettajan huumorintajua enemmän asenteeksi kuin toiminnaksi:

“Mää luulen, et se on enemmän asenne-- “Kyky ymmärtää kersojen maailmaa ja mikä niitten mielestä on hauskaa. Ei se oo huumorintajunen opettaja, jos ei se nää mitään hauskaa siinä mitä oppilaat tekee. Et päästäis siihen, et tää on niinku meidän kaikkien mielestä hyvä juttu.”

Aiemmat tutkimukset huumorista vahvistavat sen, että humoristisuus on yhteydessä persoonaan. Valmius käyttää huumoria kytkeytyy vahvasti opettajan omaan persoonallisuuteen. Jotkut opettajat ovat persoonaltaan humoristisempia kuin toiset ja näkevät asiat kauttaaltaan myönteisempinä. (Haavio 1954, 110.) Huumorin avulla opettajan on mahdollista vahvistaa myönteisiä ihmissuhteita ja tuoda värikkyyttä ikäviinkin oppimiskokonaisuuksiin.

“Ei se auta jos kertoo vitsin ja kukaan ei ymmärrä sitä.” (Paula)

Samaten esille nousi huumorintajun piirre viestittää jotain inhimillisyydestä ja lähestyttävyydestä. Huumorintajuinen opettaja miellettiin henkilöksi, jolle uskaltaa puhua ja jonka edessä kehtaa epäonnistua. Tärkeäksi seikaksi mainittiin myös se, ettei

huumorintajuinen opettaja nolaa ketään tai ole vahingoniloinen. Hilda mieltää oppilaiden tarkoittavan huumorintajuisella opettajalla henkilöä, joka osaa nauraa myös lasten keksimille jutuille.

6 POHDINTA

Tutkielmaa aloittaessani huomasin olevani aiheen kanssa melko yksin. Koin hankalaksi sen, että aikaisempaa tutkimusta musiikinopettajien käyttämästä huumorista ei löytynyt, ja että ainoat lähelle tulevat aihepiirit liittyivät joko musiikilliseen huumoriin, joissa tutkittiin teoksissa ilmenevää huumoria tai opetuksessa ilmenevään huumoriin hyvin yleisellä tasolla. Musiikkikasvatuksen opiskelijana koen kuitenkin, että musiikin opetuksessa esiintyvä huumori voi olla paljon moniulotteisempaa kuin pelkkä musiikillinen, teoksissa esiintyvä huumori.

Aiempien tutkimusten puute kannusti osaltaan tekemään omaa tutkimusta asiasta, ja osittain sen takia päädyin toteuttamaan tutkielmani aineistolähtöisenä haastattelututkimuksena. Vaikka huumoria on muilla aloilla tutkittu paljonkin ja yleistietoa sekä erilaisia määritelmiä huumorille ja sen käytölle löytyy, halusin saada tutkielmaani jotain konkreettista ja uutta tietoa siitä, miten musiikinopettajat huumorin kokevat ja miten he sitä käyttävät.

Jokaisella ihmisellä on jonkinlainen käsitys huumorista, mitä se on ja mitä se itselle tarkoittaa. Erilaisella huumorintajulla varustetut ihmiset näkevät eri asiat koomisina. Lähtiessäni avaamaan huumorin käsitettä se osoittautui paljon laajemmaksi kuin ensiksi osasin odottaa. Hämmästyin sitä, miten huumorin tutkimusta löytyi monilta eri aloilta, mutta esimerkiksi yhteistä termistöä sille ei kuitenkaan ollut. Niin kuin eräs haastateltavistakin kiteytti, on huumori jollain lailla niin abstrakti käsite, että sitä on todella vaikeaa määritellä tai saada siitä kiinni, ennen kuin se lipsahtaa sormien välistä.

Myös tutkimuskohteena huumori on vaikeasti tavoitettavissa. Haastattelujen perusteella osoittautui, että huumori on pitkälti kiinni tilanteissa ja tapahtumissa, jolloin esimerkiksi haastateltavien oli vaikea muistaa tilanteita, jotka olisivat olleet humoristisia. Huumoritilanteiden kuvaaminen voi olla vaikeaa myös siksi, että jälkikäteen ei ole enää mahdollista tavoittaa sitä tunnelmaa ja aitoa, siinä hetkessä olevaa tilannetta, jossa humoristinen tapaus sattui. Haastateltavat olivat kuitenkin sitä mieltä, että huumoria esiintyy, mutta eivät aina osanneet selittää miten, sillä konkreettisia esimerkkejä oli juuri edellä mainitusta syystä vaikea nimetä. Huumori on asia, jota ei välttämättä tule pohdittua tai analysoitua. Haastattelutilanteissa olin itse melko samalla viivalla kuin haastatteleman

opettajat, sillä huumorin pohtiminen oli minullekin yhtä uutta. Huumorin käsitteen epämääräisyydestä johtuva haastattelukysymysten yleisluontoisuus vaikutti ehkä siihen, että haastatteluissa oli vaikea päästä kiinni konkreettisiin tilanteisiin.

Huumori on ollut tutkimuskohteena monilla eri tieteenaloilla. Aiemmista tutkimuksista ja niiden teoreettisista malleista löytyy yhteisiä piirteitä huumorin määrittelyyn. Kuitenkin eri tieteenaloilla ollaan kiinnostuttu huumorista hieman eri perspektiiveistä, jolloin näkökulmat ja keskeiset piirteet vaihtelevat tutkimuskohtaisesti. Saamistani tutkimustuloksista musiikinopettajien käyttämässä huumorissa löytyy paljon yhtymäkohtia aikaisempiin tutkimuksiin opetukseen liittyvästä huumorintutkimuksesta. Lukiolaisten huumorikäsitteitä tutkineen Anttilan (vuosiluku ja sivunumero!!!) tutkimustuloksissa opiskelijat rinnastivat opettajan huumorin tietynlaiseen elämänasenteeseen, joka tuli ilmi myös omassa tutkimuksessani opettajien kuvaillessa huumorin ilmiötä enemmän suhtautumistavaksi ja asenteeksi, kuin huumorin itsetarkoitukselliseksi käyttämiseksi.

Saamani tutkimustulokset tukevat jo aikaisemmin koulumaailmasta ja musiikkileikkikoulusta saatuja tutkimustuloksia. Omassa tutkimuksessani musiikintunneilla ilmenevä huumori näyttää olevan tilannesidonnaista ja arkista. Opettajat käsittävät huumorin pikemminkin rentoutena ja hyvän ilmapiirin tuottamisena kuin joukkona vitsejä tai hauskoja sutkautuksia. Musiikin oppimisen kannalta on tärkeää, että opettajat näkevät huumorin keinona motivoida oppilaita. Heidän mielestään hausalla tavalla esitetyt asiat jäävät oppilaalle helpommin mieleen ja rentoutunut ilmapiiri edistää oppimista. Huumorin avulla on mahdollista luoda luokkaan sallivampi ilmapiiri, joka puolestaan vaikuttaa siihen, etteivät oppilaat jännitä esimerkiksi virheiden tekemistä taitojen oppimisessa. Huumori tulee esille sekä tilannesidonnaisesti että tietoisesti käytettävänä metodina. Vuorio (2013) on saanut samankaltaisia tuloksia. Hän esittää, että huumorin avulla opettaja voi motivoida, herättää kiinnostusta, luoda positiivista ilmapiiriä ja piristää koulun arkea (Vuorio 2013, 53).

Mitä tulee opettajan persoonaan ja huumoriin, oman aineistoni opettajat korostivat sitä, että huumorin käytössä pitää olla tarkkana. On turvallisempaa vitsailla omalla kuin oppilaiden kustannuksella. Huumorin käyttö vaatii oppilaiden ja ryhmän tuntemusta ja kykyä ymmärtää lasten maailmaa ja sitä, mikä lapsista on hauskaa. Musiikkileikkikoulunopettajien huumoria tutkinut Kortelainen (2010) toteaa, että huumorin käyttäminen vaatii opettajalta myös oikeanlaista asennetta ja mielentilaa, rentoutta ja varmuutta. Pitkään opettaneet kertoivat

harjaantuneensa myös huumorin käytössä samalla kun olivat muutenkin tulleet rohkeammiksi. Opettajien mielestä huumori vaatii myös taitoa reagoida nopeasti ja heittäytyä tilanteisiin sekä kykyä tarttua esimerkiksi lasten sanomisiin. Opettajalla pitää olla tajua siitä, millainen huumori mihinkin tilanteeseen sopii. (Kortelainen 2010, 32-33.)

On mielenkiintoista havaita, että musiikkitunneilla tutkimani huumorin käsitteen ja joidenkin muiden huumorin tutkimuksen käsitteiden välillä on yhtymäkohtia. Esimerkiksi toisessa luvussa esitetyt Bergerin neljä kategorialaajaa huumorin alalajeiksi ovat melkein suoraan sovellettavissa musiikintunteihin liittyvään huumoriin. Kielellinen huumori, eli sanallinen vitsailu ja leikinlasku näkyi haastateltavien tapana pitää yllä hyvää ja rentoa ilmapiiriä luokassa. Logiikkaa hyödyntävä huumori näyttäisi esiintyneen tilanteissa, joissa haastateltavat pyrkivät esimerkiksi virheen sattuessa näyttämään, ettei se ole vakava asia ja oman toimintansa kautta ohjasivat oppilaita virheiden hyväksymiseen. Identiteettiin liittyvä huumori taas on vahvasti kytköksissä opettajan omaan persoonaan. Haastateltavista yksi nousi selvästi muita enemmän esille hyödyntämällä tietoisesti pelleilyä, kuten esimerkiksi stereotypioita ja parodiaa, opetuksessa. Viimeinen alalaji eli toimintaan liittyvä huumori puolestaan näyttää olevan fyysisin neljästä mainitusta huumorin lajista. Sen tietynlainen yliampuvuus (fyysiset törmäilyt, koheltaminen ja kermakakun litistäminen kasvoihin) tuntuu kouluympäristöön liian voimakkaalta toiminnalta. Toki hyvän maun rajoissa jotain tällaista voisi koettaa hyödyntää opetuksessa.

Tämä tutkimusprosessi opetti minulle paitsi tutkimastani aiheesta myös haastattelun tekemisestä. Haastattelukysymyksiä olisi voinut muotoilla eri tavoin ja niihin olisi voinut lisätä yksityiskohtia alakohdiksi, jolloin olisi ollut mahdollista saada tarkempia näkökulmia. Huumorin käsitteen moniulotteiset määrittelytavat ja ilmiön vaikeasti tavoitettavuus vaikuttivat siihen, että tutkimus liikkuu vielä hyvin yleisellä tasolla. Tutkimalla musiikinopettajien käyttämää huumoria tarkoitukseni oli saada uutta tietoa käytännön opetuksen tueksi. Tutkimukseni ei tuonut uutta tietoa koskien aikaisempia huumorin käsitteitä, koska en käsitellyt aihetta varsinaisesti minkään aiemman huumoriteorian pohjalta. Tutkimustulokset antoivat kuitenkin hyviä viitteitä siitä, millaista musiikinopettajien käyttämä huumori on ja mitä huumori heille merkitsee. Haastavan aiheen takia tulokset jäivät vielä yleisluontoiselle tasolle, joka jättää tilaa jatkotutkimukselle ja mahdollisuuden perehtyä syvemmillä konkrettiseen toimintaan.

Tutkimuksen myötä huumori osoittautui moniulotteiseksi ilmiöksi ja yhdeksi vuorovaikutuksen osa-alueeksi. Pelkästään huumorin avulla on tuskin mahdollista toteuttaa tarkoituksenmukaista ja tavoitteellista musiikinopetusta. Hyvään vuorovaikutukseen liittyy paljon muutakin, kuten oppilaiden kohtaaminen, yhdenvertaisuus ja kunnioitus kaikkien toimijoiden välillä. Huumori on kuitenkin yksi tärkeä ja tutkimukseni myötä hyväksi havaittu työkalu toimivan vuorovaikutuksen rakentamisessa.

Lähestyin aihettani näkökulmasta, jossa musiikinopettajat ja heidän käsityksensä huumorista ja sen olemuksesta olivat keskeisiä. Jatkotutkimusta ajatellen olisi mielenkiintoista selvittää miten oppilaat kokevat musiikintunneilla esiintyvän huumorin ja mitä se heille merkitsee. Tutkimuksen ulkopuolelle jäi vielä paljon sellaisia asioita, jotka olisivat huumorin kannalta oleellisia, kuten musta huumori, ironia, sanaton ja tahaton huumori sekä joitakin muita huumoriin läheisesti liittyviä käsitteitä. Tämä jättää tilaa mahdolliselle jatkotutkimukselle aiheesta.

LÄHTEET

- Anttila, A. & Juvonen, A. (2002). *Kohti kolmannen vuosituhatosen musiikkikasvatusta*. Joensuun yliopiston julkaisuja. Saarijärvi: Gummerus.
- Anttila, T. (2008). *Lukiolaisten käsityksiä huumorista ja kokemuksia opettajista huumorin käyttäjinä*. Väitöskirja. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja N:o 126.
- Aristoteles. (2000). *Runousoppi*. Suomentanut Ilpo Halonen. Helsinki: Otava.
- Berger, A. (1998/1993). *An Anatomy of Humor*. New Brunswick & New Jersey: Transaction Publishers.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (1997). *Tutki ja kirjoita*. Jyväskylä: Gummerus.
- Hollo, J. (1949). *Kasvatuksen teoria*. Porvoo: WSOY.
- Huhtinen-Hilden, L. (2013). Herkät tuntosarvet musiikin opettamisessa. Teoksessa: P. Jordan-Kilki, E. Kauppinen & E. Korolainen. *Musiikkipedagogin käsikirja. Vuorovaikutus ja kohtaaminen musiikinopetuksessa*. Tampere: Suomen yliopistopaino.
- Jordan-Kilki, P., Kauppinen, E. & Korolainen-Viitasalo Eeva. (2013). *Musiikkipedagogin käsikirja. Vuorovaikutus ja kohtaaminen musiikinopetuksessa*. Tampere: Suomen yliopistopaino.
- Järvelä H., Keinänen, A., Nuutinen, P. & Savolainen, E. 2004. *Huumori opettajan työvälineenä*. Joensuun yliopisto: Savonlinnan opettajankoulutuslaitos. Haettu 31.5.2016 osoitteesta: <http://sokl.uef.fi/verkkojulkaisut/opehuumori/>
- Kerkkänen, P. (1997). *Huumorintajun ja työsuorituksen välisistä yhteyksistä poliisipäällystön työssä*. Helsinki: Edita.
- Kinnunen, A. (1994). *Huumorin ja koomisen keskeneräinen kysymys*. Helsinki: WSOY.
- Knuuttila, S. (1992). *Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksena*. Helsinki: SKS.
- Kortelainen, K. (2010). *”Toisinaan tunnen itseni ihan pelleksi”*. Tutkimus musiikkileikkikoulunopettajien työssään käyttämästä huumorista. Opinnäytetyö. Lahden ammattikorkeakoulu. Musiikin koulutusohjelma.
- Laakso, M. (2014). *Nonsensesta parodiaan, ironiasta kielipeleihin*. Monitasoinen huumori ja kaksoisyleisön puhuttelu Kari Hotakaisen *Lastenkirjassa, Ritvassa ja Satukirjassa*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis: 1896.
- Laes, T. (1998). *Huumori ja kasvatus*. Teoksessa K. Laine & Tähtinen (toim.) *Oppimisen ohjaaminen esi- ja alkuopetuksessa*. Turun Yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja B: 64, 273-293.

- Männistö, J. (1997). *Musiikillinen huumori Mozartin sekstetossa Ein Musikalischer Spass KV522*. Kirjallinen työ. Sibelius-Akatemia.
- Nuoranne, K. (1988). *Huumori Hugo Wolfin Mörrike- lauluissa*. Kirjallinen työ. Sibelius-Akatemia.
- Nyky-suomen sanakirja. Ensimmäinen osa. (2002). Helsinki: WSOY.
- Nyky-suomen sanakirja. Toinen osa. (2002). Helsinki: WSOY.
- Opetushallitus. (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Haettu 24.8.16 osoitteesta:
http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Palmer, J. (1993). *Taking Humour Seriously*. Lontoo: Routledge.
- Platon. (1986). *Lait*. Julkaistu kirjassa *Teokset: Kuudes osa*. Suomentanut Marja Itkonen-Kaila. Helsinki: Otava.
- Vesa, P. (2009). *Aineistolähtöinen teoria hyvää oloa ja työhyvinvointia edistävästä huumorista hoitajien keskinäisessä vuorovaikutuksessa*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis 1471.
- Vuorio, L. (2013). *”Ilona ei ole paljon vitsailnut, mutta Markku vitsaili ja kukaan ei nauranut”*. *Opettajan huumori alakoululaisten kokemana*. Kasvatustieteen pro gradu - tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos.